

**Міністерство внутрішніх справ України
Донецький державний університет внутрішніх справ**

Кошарновська Світлана Леонідівна

УДК 340.121

**ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових
учень

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ України, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент
Северінова Олександра Борисівна,
Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри державно-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Дурнов Євген Сергійович,
Департамент персоналу МВС України, заступник начальника управління координації пенсійних та соціально-гуманітарних питань – начальник відділу гуманітарних питань;

кандидат юридичних наук, доцент
Кривицький Юрій Віталійович,
Національна академія внутрішніх справ, доцент кафедри торії держави та права

Захист відбудеться «25» вересня 2021 року о «13.00» на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.737.01 у Донецькому юридичному інституті МВС України за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького державного університету внутрішніх справ за адресою: 87554, м. Маріуполь, проспект Адмірала Луніна, 89.

Автореферат розіслано «20» серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



А.О. Данилевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Українське суспільство наразі знаходиться у стані глибокого реформування. У минулому залишилися недавні моральні цінності й соціальні ідеали, водночас нові поки не усвідомлюються, сприймаються не всіма й важко входять у повсякденне життя. Перебудовують всі сфери життя, зокрема і державно-правову. На зміну соціалістичній державі прийшла держава, яку в наукових студіях потрактовують як постсоціалістичну, тип і характер якої ще має бути з'ясований. Аксіоми й догми державності і правознавства, які раніше визнавалися всіма, на сьогодні втратили сенс і значення.

У Конституції України 1996 року закріплено засадничі ознаки української держави як правової, соціальної, суверенної та демократичної. У сучасних умовах атрибут «правова держава» тісно пов'язаний із атрибутом «соціальна держава». Відтак, свою сутність як правової, демократичної та соціальної держави Україна виявляє в реалізації державних функцій.

Для української держави питання про виконання нею соціальних функцій є особливо нагальним та актуальним. Адже саме ця держава є життєвим простором, в якому нині перебуває кожен із нас. При цьому критерієм її розвиненості виступає відповідність правового ладу критеріям соціалізованості, соціальності. За багатьма ознаками українська держава соціальною поки що є лише декларативно, інакше кажучи, вона є формально-соціальною. Ця теза спирається на численні характеристики вітчизняної правової системи та політичного ладу нашого суспільства, які твердо говорять самі за себе. Про це свідчать постійні конфронтації між політичними партіями та гілками державної влади, високий рівень конфліктогенності правової системи, низькі показники життєвого рівня переважної більшості громадян, демографічної репродукції та економічного зростання. Адже для виконання державою соціальної функції й набуття у зв'язку з цим атрибута «соціальної» необхідно передусім високорівневе ресурсне забезпечення, яке надасть можливість коригувати й вирівнювати соціальну структуру суспільства відповідно до конституційних пріоритетів найвищої цінності людського життя, свободи, рівності та соціальної справедливості. Без цього останні залишатимуться лише красномовними політичними гаслами.

Отже, у контексті сучасного етапу еволюції української державності постає питання про те, наскільки українська держава зреалізовує власну соціальну функцію задля конституційного проголошення себе саме як соціальної держави, про відповідність правових актів і правової системи в цілому відповідним ознакам соціальності, чи лише декларує її.

Загалом тематиці реалізації функцій держави тією чи іншою мірою присвячували свої наукові доробки Р. З. Лівшиц, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, А. Б. Венгеров, В. Є. Чиркін, В. С. Афанасьєв, О. Г. Братко, В. Н. Бутилин, А. Ф. Черданцев, М. В. Цвік, О. В. Петришин, І. В. Яковюк, Р. Я. Шай, С. М. Мельничук та інші. Наукові розробки вчених щодо правових форм

діяльності органів держави мають різноманітний характер, а проблематика функцій української держави на будь-якому етапі її розвитку є однією з найважливіших та дискусійних у теорії держави і права, і відповідно форми реалізації державних функцій потребують додаткового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 474 від 24.06.2016 (у редакції Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1034 від 11.12.2019)), Указу Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» № 68/2016 від 26.02.2016, а також на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в пізнавальному та нормативно-практичному значенні концепцій соціальної функції держави, визначенні особливостей правових форм реалізації соціальної функції української держави та побудові схеми її здійснення в прийнятих правових формах.

Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження необхідно розв'язати такі *завдання*:

- установити історичні передумови виникнення, формування та вектори еволюції соціальної функції держави в історії держави і права;
- визначити особливості соціальної функції держави як засобу впливу на процеси реалізації державою її соціальної функції в ретроспективі та на сучасному етапі;
- систематизувати форми реалізації соціальної функції держави в Україні;
- уточнити особливості виконання соціальної функції держави в умовах глобалізації;
- схарактеризувати та визначити ознаки моделі універсальної соціальної функції держави;
- окреслити та проаналізувати правові форми здійснення функцій держави;
- визначити соціокультурну спрямованість у реалізації соціальної функції сучасною соціальною державою.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо реалізації соціальної функції держави.

Предметом дослідження є правові форми реалізації соціальної функції Української держави.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить система загальнонаукових і спеціальних методів, принципів та підходів, які є засобами наукового пошуку в арсеналі будь-яких гуманітарних, зокрема юридичних наук. Під час наукового дослідження застосовувалися загальнонаукові методи пізнання, зокрема: методи генетичного аналізу та реконструкції, методи компаративного якісного аналізу-синтезу, методи логічного моделювання, типологізації, класифікації, екстраполяції.

Поряд із загальнонауковими в процесі дослідження використовувалися також і спеціальні, прикладні методи, а саме: структурно-функційний аналіз, порівняльний, історичний, логічний, соціально-юридичний, метод системного аналізу тощо.

Нормативно-правовою базою роботи є Конституція України, політико-правові документи, законодавчі акти України, конституції та інші нормативно-правові акти зарубіжних країн, міжнародно-правові документи.

Інформаційну та емпіричну бази дослідження становлять узагальнення практичного здійснення державою соціальної функції через органи, уповноважені на реалізацію соціального законодавства, упровадження європейських та світових соціальних стандартів, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали тощо.

Дисертація написана з опертям на результати теоретичних досліджень представників вітчизняної і зарубіжної наукової думки, роботи вчених, які працюють у галузі теорії та історії держави і права, конституційного права, соціального і трудового права, історії України, політології, філософії та інших наук.

Важливе місце в дослідженні посідають положення, розроблені у працях видатних мислителів і науковців минулого, а саме: Аристотеля, І. Бентама, К.-А. Гельвеція, І. Канта, Г. Гегеля, Ад. Пренса, Г. Хеллера, Б. Кистяківського, С. Котляревського, П. Новгородцева, М. Палієнка, Ф. Тарановського, Г. Шершеневича та інших. Також у роботі використано праці сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників: М. Арагона, В. Бабкіна, К. Біденкофа, К. Гаджієва, Б. Ганьби, Р. Дарендорфа, А. Зайця, Л. Каска, М. Кобця, В. Копейчикова, М. Козюбри, О. Лукашової, В. Мілецького, О. Петришина, Ю. Пивоварова, В. Погорілко, П. Рабіновича, Є. Танчева, В. Ткаченка, Ю. Тодики, Ф. Фабриціуса, К. Хессе, Х. Цахера, М. Цвіка, В. Четверніна, Ю. Шемшученка, О. Шлехта та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням сутності, місця і ролі правових форм у реалізації соціальної функції держави, її еволюції в контексті розвитку правових форм.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем.

уперше:

- визначено й доведено, що еволюція соціальної функції держави відбувається паралельно з еволюцією правової системи, яка в індустріальному суспільстві зазнає переходу від корпоративного до універсально-нормативного типу. Останній тип правової системи означає подолання соціально-групової упередженості в юридичному мисленні при супутньому переході від патерналістської до неопатерналістської парадигми соціальної політики. Відмінність від раніше доведених положень полягає в доведенні того, що в цьому перехідному періоді пасивний патерналізм держави означає зміну пріоритетів соціальної допомоги: від надання представникам соціально-незахищених верств населення готових фінансових ресурсів (в грошовій чи

натуральній форм) до надання інтелектуальної допомоги для отримання нових адаптаційних можливостей в аспекті професійного та соціокультурного зростання особи;

- встановлено, що соціальна функція держави – це сукупність напрямів діяльності державної влади, пов'язаних із забезпеченням загальноправової інклюзії (включеності) представників усіх соціальних груп у процеси забезпечення доступу до соціоекономічних та соціокультурних благ і ресурсів. Відмінність від раніше доведених положень полягає в доведенні того, що соціальна функція здійснюється передусім заради забезпечення солідарності та інтегрованості суспільства через збалансовування процесів розподілу та перерозподілу наявних ресурсів (політичних, економічних, соціокультурних) в інтересах як соціально-престижних, так і соціально-незахищених груп населення. Отже, соціальна функція держави пов'язана передусім із вирівнюванням стихійних процесів соціальної структуризації й подоланням соціальної нерівності, що випливає з умов ринкової економіки;

удосконалено:

- положення, згідно з яким особливістю соціальної функції сучасних держав при її реалізації в різних правових формах є тенденція до скорочення обсягів публічно-владного втручання в соціальну сферу при зміщенні акцентів на громадсько-державні та державно-корпоративні способи правореалізації. Відмінність від раніше доведених положень полягає в доведенні того, що при цьому найбільші обсяги має законодавча (правовстановлювальна) форма реалізації соціальної функції при значному розширенні кількості правореалізаційних форм виконавчої влади при їх поєднанні з правоінтерпретаційними формами;

- положення, згідно з яким в Україні у сфері соціального законодавства спостерігається зміщення правоінтерпретаційних форм реалізації соціальної функції держави від судової влади до виконавчої. Йдеться про відповідну тенденцію підміни правореалізації прихованою інтерпретацією законів через відповідні підзаконні нормативні акти. Останнє пов'язано з архаїзмами соціалістичної системи права, де при формальному існуванні законодавчої влади мала місце її підміна виконавчою владою, а отже, має місце декларативізм у відповідних соціальних законах. До того ж йдеться про те, що такий декларативізм пов'язаний із ідеологічною невизначеністю української держави. Адже саме ідеологічна доктрина слугує ціннісним базисом для реалізації соціальної функції;

дістали подальшого розвитку:

- положення, згідно з яким особливістю соціальної функції держави в умовах глобалізації є отримання нею високої уніфікованості з огляду на досягнення відповідної уніфікованості законодавством країн із ринковою економікою. З іншого боку, специфічні особливості виконання державою її соціальної функції мають витoki з релігійних та ідеологічних складників державного ладу, які задають регуляторні умови щодо формування соціальної політики;

- положення, згідно з яким модель універсальної соціальної функції держави має такі ознаки: а) забезпечення з боку публічно-владних структур гарантій оптимуму «гідного життя» відповідно до стандартів рівня життя в конкретній державі; б) активізація соціальної функції на різних етапах становлення особистості; в) нормативне (законодавче) управління соціальною діяльністю і контроль за нею, здійснюваний як публічно-владними структурами, так і громадськими об'єднаннями громадян; г) субсидіарність фінансування соціальної діяльності: насамперед її здійснюють органи держави, але разом із ними і недержавні корпорації та приватні особи;

- положення, згідно з яким для визначення спрямованості сучасної соціальної держави оптимальним критерієм є міра інтегрованості особистості не лише в матеріально-фінансовому, але й у соціокультурному вимірах. Необхідно при цьому додатково враховувати також етнонаціональний і культурний аспекти. Нову модифікацію соціальної держави можна позначити як неопатерналістську. Вона передбачає інші, ніж колись, методи реалізації соціальної функції: швидке всебічне залучення працездатних громадян у сферу праці, на відміну від колишнього патерналістського типу, в межах якого держава здійснювала (і в ряді випадків продовжує здійснювати) турботу про всіх нужденних громадян; створення умов для організації соціокультурного дозвілля; пріоритетне забезпечення громадян освітнім ресурсом задля підвищення професійної компетентності; розширення обсягу соціальних функцій щодо осіб пенсійного віку через додаткові форми їх залучення в соціально-активну життєдіяльність; поєднання соціальної функції в роботі з молоддю з ідеологічно-просвітницькою; поширення соціальної функції на соціальні групи, які є цілком захищеними у фінансово-майновому плані (соціальна функція тут виконується в напрямі поширення серед цих груп різноманітних ініціатив благодійництва, меценатства, надання гуманітарної допомоги, стимулювання екологічних проєктів тощо).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дисертації пропозиції й висновки можуть бути використані або частково використовуються:

- *у науково-дослідній роботі* – у можливості їх використання в подальших наукових розробках проблем соціальної політики та реалізації державних функцій;

- *у правотворчості* – висновки та пропозиції дисертації можуть бути враховані при здійсненні реформи соціального законодавства в державі, у визначенні стратегії правової та соціальної політики, в окресленні практичних шляхів подальшої демократизації суспільного і державного життя;

- *у правозастосуванні* – для вдосконалення практичної діяльності органів, що реалізують соціальну політику в державі;

- *в освітньому процесі* – окремі узагальнення та положення можуть бути використані в навчальному процесі при підготовці відповідних навчальних посібників, текстів лекцій та методичних розробок з теорії держави і права, конституційного права та інших навчальних дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачкою самостійно, з використанням останніх досягнень теорії права, історії держави і права, історичних учень про державу і право. Усі ключові ідеї, положення і висновки дослідження отримані та сформульовані авторкою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, його основні висновки оприлюднені на таких наукових конференціях: «Актуальні проблеми публічного та приватного права», (м. Запоріжжя, 25 жовтня 2013 р.), «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Запоріжжя, 23-24 червня 2016 р.), «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 17–18 січня 2020 р.), «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р.), «Актуальні проблеми публічного та приватного права» (м. Харків, 02 квітня 2021 р.).

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 12 наукових праць, зокрема 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті – у зарубіжних виданнях, 1 стаття – у збірнику наукових праць, 5 тез доповідей на конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, які об'єднують 7 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатка. Загальний обсяг дисертації – 261 сторінка, із них основного тексту – 238 сторінок, список літератури налічує 225 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження; розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, надано відомості про апробацію наукових результатів та публікації, указано обсяг і структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження соціальної функції держави в науковій літературі» містить три підрозділи, у яких проаналізовано засадничі групи визначень поняття соціальної функції держави, розглянуто еволюцію поглядів науковців у дослідженні соціальної функції та основні етапи розвитку соціальної функції держави.

У *підрозділі 1.1. «Поняття соціальної функції держави»* представлені різні групи визначень соціальної функції держави. Перша, найбільш різноманітна група, походить від ототожнення соціальної функції та загальносоціальних функцій держави; у другій групі визначень соціальної функції враховані насамперед стабілізаційні програми держави щодо соціально-трудових відносин праці та капіталу, які виключали б екстремістські або радикальні варіанти розв'язання протиріч; у третій групі визначень соціальна функція держави розглядається як різновид діяльності, орієнтованої на соціально-небезпечні верстви населення – непрацездатних, маргіналів, декласованих елементів; у четвертій групі визначень соціальна функція

держави розглядається як інструмент, який пом'якшує негативні наслідки індивідуальної та соціальної нерівності через систему перерозподільних заходів; у п'ятій групі зацентровано увагу на принципах соціальної справедливості й соціального партнерства як базових цінностях сучасного громадянського суспільства та соціальної держави.

Спираючись на різноманіття представлених у наукових студіях визначень, авторка доходить висновку, що загальноприйнятого нормативного визначення соціальної функції держави в наукових джерелах не подано. У різних країнах визначають це поняття по-різному, хоча значна частина цих трактувань є досить схожою та має спільні положення. У багатьох визначеннях соціальна функція держави пов'язана з низкою заходів уряду та інших організацій, спрямованих на підвищення добробуту й задоволення потреб як найменш захищених груп і індивідів, так і населення в цілому. Необхідність реалізації соціальної функції держави щодо суспільства зумовлена існуванням соціальної нерівності та обмеженим обсягом ресурсів, тому одним із найважливіших напрямів реалізації соціальної функції держави є функція перерозподілу матеріально-фінансових та соціокультурних ресурсів. Водночас варто уточнити, що в межах патерналістської держави здійснюється перерозподіл матеріальних та фінансових ресурсів, у той час як соціальний неопатерналізм передбачає перерозподіл соціокультурних ресурсів (у вигляді знань, культури, ідеології тощо).

У підрозділі 1.2. «Соціальна функція – еволюція поглядів», розглядаючи еволюцію держави з погляду рівня розвиненості її соціальних функцій, авторка висновковує про можливість побудови умовної періодизації їхнього генезису. Виокремлення періодів державного розвитку з позицій особливостей соціальних функцій кожного етапу дає змогу глибше зрозуміти не тільки логіку прояву соціальної сутності держави й механізми її реалізації, а й природу співвідношення найважливіших державних властивостей – економічної і соціальної, влади і права, суспільства і окремих соціальних груп, права і духовно-моральних цінностей, особистості і суспільства.

У підрозділі 1.3. «Основні етапи розвитку соціальної функції держави в 19–20 ст.» досліджено основні етапи становлення соціальної функції в країнах Європи, Великобританії, США та на теренах країн колишнього соціалістичного табору.

Еволюція соціальної функції в цей період доходить до моменту, на якому її змістом стають податкові, демографічні, соціально-трудова, культурно-освітні складники регуляторної політики. Водночас відбувається формування єдиного правового простору та інституційного базису соціальної функції в європейських країнах, у якому беруть участь чимало інститутів Євросоюзу. Найбільш важлива роль серед цих інституцій належить Єврокомісії, соціальним фондам і соціально-економічному комітету, який підтримує тісний зв'язок із державами-учасниками ЄС, але не залежить від європейських інститутів або внутрішньо-державних інтересів, що сприяє, з одного боку, формуванню єдиної

стратегії Євросоюзу в соціальній сфері, з іншого – дотриманню й захисту національних інтересів держав-членів Європейського Союзу.

Усеосяжності й різноспрямованості соціальна функція держави набуває лише в умовах соціальної держави, під якою ми розуміємо правову демократичну державу, що проголошує вищою цінністю соціальну справедливість та в якій найповніше задовольняються загальносоціальні потреби. Це форма організації суспільства, яка здатна забезпечити соціальний прогрес. Серед її головних пріоритетів – соціальний захист громадян, нейтралізація соціально-економічних конфліктів, дотримання соціальних стандартів і принципів гідного життя для всіх громадян за допомогою розподілу та перерозподілу ВВП. Передумовами становлення соціальної держави виступають: відкритий характер державної влади; гарантована рівність громадян перед законом і право на участь у державному й громадському житті; ринкова економіка; громадянський мир і солідарність. Серед основних принципів соціальної держави пріоритетним доцільно визнати принцип загального добробуту. Він спрямований на повне гарантоване забезпечення потреб громадян у необхідних матеріальних і духовних благах. Принцип соціальної справедливості визначає міру забезпечення окремих громадян матеріальними та духовними благами відповідно до їхньої участі в суспільно-корисній діяльності та сплаті податків. Принцип солідарності означає взаємодопомогу та взаємопідтримку між різними верствами і віковими групами населення та виходить із засадничих моральних цінностей людського існування. В основу програми діяльності соціальної держави покладено соціальну відповідальність частини працюючого населення за непрацездатну частину.

Важливим принципом виконання соціальної функції в соціальній державі є принцип субсидіарності, який має два складники: по-перше, це перерозподіл ресурсів від більш успішних до менш успішних за ринкових умов; по-друге, цей принцип передбачає законодавче врегулювання взаємодії в соціальному секторі державних і недержавних структур із наданням громадським та приватним ініціативам переваги у фінансуванні соціальних програм. Принцип соціальної безпеки у виконанні соціальної функції обумовлює та гарантує безпеку людини, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз шляхом скоординованої системи національної безпеки та соціальної політики, розвитку системи соціального (державного і недержавного) страхування, інтеграції України в міжнародну систему соціального розвитку.

Отже, соціальна функція держави визначена в дослідженні як діяльність із реалізації соціальної політики в управлінні соціальною сферою суспільства, забезпечення матеріальних і соціокультурних потреб його членів, регулювання процесів соціальної диференціації суспільства, зокрема доходів економічно активного населення і непрацездатних громадян, що дає змогу кожному членові суспільства реалізувати його найважливіші соціально-економічні права, насамперед право на рівень і якість життя, необхідні для нормального відтворення й розвитку особистості.

Особливістю соціальної політики є необхідність доведення її кінцевих результатів до кожного громадянина, саме тут місцевий рівень виявляється основною ланкою здійснення заходів соціальної політики. У соціальній державі безпосереднім суб'єктом вирішення вказаних завдань є місцеве самоврядування. Оскільки реалізація соціальної функції нерозривно пов'язана з економічною політикою держави – одним із базових механізмів функціонування соціальної держави, саме тому ключовим моментом реалізації соціальної функції в соціальній державі є створення відповідної економічної бази.

Підсумовуючи викладений матеріал, зазначено, що соціальну функцію сучасної соціальної держави пропонується розглядати як системну єдність двох взаємозалежних і взаємодоповнювальних напрямів дії – соціального розвитку і соціального захисту. Теоретичну посилку концепції захисної функції соціальної політики доцільно будувати на засадах досягнення соціально-прийняттого життєвого рівня та врегулювання його гарантій відповідно до соціальних стандартів і нормативів. Своєю чергою, реалізація визначених положень сприятиме становленню України як високорозвинутої європейської соціальної держави, яка забезпечує розвиток людського потенціалу, бере на себе відповідальність за соціальну справедливість, соціальну безпеку, соціальну рівність, добробут громадян та соціальну злагоду в суспільстві. Створення правової соціальної держави повинно стати загальнонаціональною ідеєю і програмою дій усіх громадян України.

Органи публічної влади в майбутньому зберігатимуть за собою виняткову роль основного суб'єкта реалізації соціальної функції шляхом її законодавчого врегулювання. Громадські недержавні структури можуть доповнювати соціальну діяльність структур публічної влади в організаційному аспекті.

Органи сучасної соціальної держави по можливості прагнуть розвантажити бюджет від обтяження зайвими витратами. Це призводить до трансформації механізму правового регулювання соціальної діяльності держави: змінюється політико-ідеологічна основа соціального законодавства, відповідно коригуються окремі нормативні акти реалізації соціального законодавства, і, як наслідок, відбувається еволюція правосвідомості суспільства, розширення соціальної функції при зміні методів її здійснення: замість прямого фінансування тих, хто потребує допомоги у вигляді готових результатів (фінансових або ж матеріально-речових), держава в реалізації соціальної функції створює умови для якнайшвидшого залучення працездатних реципієнтів у трудову діяльність або ж надає інвестиції для розширення напрямів потенційного застосування своїх професійних здібностей. Для непрацездатних, соціально-дезадаптованих та незахищених верств населення соціальна функція продовжує реалізовуватися у вигляді класичної політики патерналізму і протекціонізму – різних формах гарантованих прямих виплат з боку публічних структур.

Розділ 2 «Правові форми здійснення соціальної функції держави: теорія та український досвід» містить чотири підрозділи, у яких розкрито

поняття та особливості правових форм здійснення державних функцій, виокремлено законодавчі, правореалізаційні та інтерпретаційно-правові форми здійснення соціальної функції держави.

У підрозділі 2.1. *«Поняття правових форм здійснення функцій держави»* на основі проведеного аналізу подано таке визначення способів реалізації безпосередньої форми здійснення державної влади – це зовнішнє вираження безпосереднього волевиявлення народу щодо вирішення найбільш важливих державних і суспільних питань за допомогою вільних виборів і референдуму з метою прийняття нормативних актів, визначення складу органів державної влади і, як наслідок, забезпечення демократичної легітимації влади в державі.

Оскільки правові форми здійснення державної влади містять у собі зовнішнє вираження безпосереднього волевиявлення народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади, а також продукти правомірної діяльності владних органів держави (законодавчих (представницьких), виконавчо-розпорядчих, судових, органів нагляду та контролю, силових) в межах здійснення характерних для них функцій, обґрунтованим є висновок щодо необхідності проведення дослідження і способів реалізації цих правових форм.

У підрозділі 2.2. *«Правотворча форма здійснення соціальної функції держави»*, проаналізувавши низку правових наукових студій, зроблено висновок, що поняття «правотворчість» можна розуміти як в широкому, так і у вузькому контекстах. Терміном «правотворчість» у юридичній науці визначають процес створення правових норм, або, інакше кажучи, правотворчість – це діяльність зі створення (заміни, відміни або доповнення) правових норм, викладених у нормативних актах.

Відповідно до цього реалізація державою соціальної функції у правотворчій (законотворчій) формі полягає у прийнятті, заміні і скасуванні нормативних актів макромасштабної дії, які регулюють широке коло суспільних відносин у соціальній структурі суспільства у зв'язку з необхідністю врегулювання процесів розподілу, перерозподілу, посилення рівня доступності до різноманітних матеріальних та соціокультурних благ.

Але, як уже було зазначено, закони із соціальних питань у системі нормативних актів займають особливе місце. По-перше, закон із соціальних питань є верхівкою ієрархічної піраміди нормативного регулювання суспільних відносин, адже всі інші нормативні акти повинні підпорядковуватися йому (не суперечити нормам, викладеним у законі, а відповідати їм та деталізувати їх). Органічним нормативним актам, що містить норми-аксіоми, норми-принципи та норми-презумпції, є Конституція держави, яка встановлює основоположні соціальні права і є тим джерелом права, до якого всі соціальні закони мають підлаштовуватися дедуктивно. По-друге, закони із соціальних питань, особливо в кодифікованому вигляді (у вигляді соціального кодексу), виділяються серед інших нормативних актів через складність (порівняно з ними) процесу їх підготовки та прийняття (макроекономічна експертиза, бюджетні підрахунки, соціальні моніторинги тощо). Результатом є підвищення ролі та вимог до здійснення діяльності зі створення (заміни, відміни або доповнення) правових

норм, викладених саме в законах із соціальних питань, як кодифікованих, так і некодифікованих. Така діяльність є складником правотворчості, адже закони із соціальних питань є частиною всіх інших нормативних актів і передбачають діалог широкого кола зацікавлених суб'єктів.

На основі викладеного вище запропоновано таке визначення законодавчої форми реалізації соціальної функції держави – це діяльність насамперед держави, а також інших суб'єктів такої діяльності щодо виявлення потреби в нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері та створення відповідно до виявлених потреб соціального перерозподілу і захисту нових правових норм, заміни та скасування чинних, що закріплюються в законах, а також діяльність щодо вивчення правової дії (застосування) прийнятих законів у соціальній сфері з метою їх подальшого вдосконалення. Реалізація соціальної функції в законодавчій формі соціальної правової держави є такою, що об'єднує два відносно суперечливих підходи (вектори): з одного боку, соціальну безпеку і матеріальну рівність (що властиве соціальній державі), а з іншого – вільне розпорядження власною особистістю і благами, що нею створюються, а також обмеження державної влади (що притаманне правовій державі).

У підрозділі 2.3. «Правореалізаційні виміри соціальної функції української держави» зацентровано увагу на тому, що різним етапам розвитку суспільства притаманні специфічні риси застосування норм права, що виступає найважливішим каналом реалізації у взаєминах людей владних відносин певного різновиду. Правозастосування є необхідною формою державно-владного індивідуально-правового регулювання.

Зазначено, що реалізація соціальної функції державою може здійснюватися в трьох правових формах: правовстановлювальній (законодавчій), правовиконавчій та правоінтерпретаційній. Усі правові форми відображають логіку та структурно-функційні особливості тієї гілки державної влади, яка відповідно здійснює прийняття нормативних рішень у вигляді нормативних актів наскрізної дії, що мають всеохоплювальний масштаб дії щодо широких сфер соціальної життєдіяльності (законів із соціальних питань) – законодавча влада; установа механізмів реалізації прийнятих законодавчою владою нормативних рішень шляхом видання вторинних (третинних) підзаконних нормативних актів, які дають змогу здійснювати реалізацію й упровадження в дію законів із соціальних питань – виконавча влада; давати офіційне автентичне або ж вторинне тлумачення змісту в цілому або ж окремих норм Конституції, законів та підзаконних нормативних актів із соціальних питань – судова влада (у вигляді судів загальної чи спеціальної юрисдикції, зокрема й Конституційного Суду України). Така діяльність не випадково називається правозастосовним тлумаченням.

Окреслено особливості правових форм реалізації соціальної функції української держави та розглянуто специфіку реалізації українською державою соціальної функції на матеріалах українського законодавства. Констатовано, що наявна в Україні система реалізації державою соціальної функції залишається

в цілому недостатньо ефективною, вона поєднує як правові інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, які сформувалися в період незалежності України. Загалом йдеться про відсутність в Україні комплексної стратегічної програми соціальної політики, у якій би було визначено відповідні соціально-ідеологічні пріоритети.

В Україні відсутні спеціальні соціальні закони, які б забезпечували право людини на гідність, свободу і соціальну справедливість, через що зв'язок між Конституцією України та законодавством соціального захисту виявляється неповним. До того ж у системі чинного соціального законодавства відсутні закони, які б уможлилювали вільний вибір тих чи інших видів трудової діяльності (тим самим відсутньою є законодавча конкретизація ч.ч. 1-2 ст. 43 Конституції України, згідно з якою кожен має право на працю). Отже, йдеться про недостатню деталізованість і конкретизованість одного з фундаментальних соціальних прав громадян України.

Неконкретизованими і недеталізованими в нормативних актах соціального законодавства залишаються соціальні права, передбачені ст.ст. 47, 48 Конституції України. Зрозуміло, що відсутність розгалужених тлумачень Конституційного Суду залишає істотні прогалини в розумінні змісту понять «достатній життєвий рівень», «достатнє харчування (одяг, житло)».

Відомо, що міра нерівності в доходах є меншою в країнах, де держава ширше використовує перерозподіл національного доходу на користь найбідніших верств через систему оподаткування та державні видатки. У державних бюджетах цих країн передбачені більші видатки на скорочення реальної нерівності, яка формується ринком. Водночас у концепціях соціальної політики встановлена узгодженість із податковою політикою держави. В Україні засадничий нормативний акт, що регулює податкові правовідносини, – Податковий кодекс – не є інтегрованим із Соціальним Кодексом та іншими звичайними законами у сфері соціального захисту. Це породжує розходження між правовими формами реалізації соціальної політики (нормативними актами соціального законодавства) та фіскально-податковими пріоритетами. У досвіді країн Європи нормативні акти податкового законодавства виступають складниками відповідних соціальних програм урядів та забезпечувальних правових форм. В Україні знаковою подією стало передування ухвалення Податкового кодексу Соціальному кодексу.

Законодавець у Проєкті Соціального кодексу пішов шляхом надання локальних гарантій для окремих соціальних груп, у той час як прогалиною залишилися загальногромадянські соціальні гарантії та права. Сучасна система засобів соціального захисту населення на етапі становлення повинна містити два типи впливу через систему нормативних актів соціального законодавства: адаптаційний для працездатного та працюючого населення і соціально-захисний для непрацездатного та соціально слабкого населення.

У підрозділі 2.4. «Інтерпретаційно-правова форма та правосуддя в здійсненні соціальної функції держави» розглянуто юридичну природу інтерпретаційних актів, визначено підходи до їх класифікації, запропоновано

розмежування, виходячи із найзагальніших їхніх ознак і враховуючи, що будь-яка класифікація є теоретичною абстракцією, умовним розподілом, хоча й базується на об'єктивних властивостях і закономірностях явищ, що класифікуються. Отже, правотлумачними актами можна визначити тільки ті акти, основною метою прийняття яких є роз'яснення змісту відповідних юридичних норм. У всіх інших актах, які містять інтерпретаційні положення, тлумачення виступає лише одним із засобів досягнення мети їх прийняття.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, сутність якого полягає в наявності пізнавального і нормативно-практичного протиріччя між великою кількістю концепцій соціальної функції держави та відносно незаповненістю тієї пізнавальної прогалини, яка стосується особливостей правових форм реалізації соціальної функції української держави. У висновках містяться результати проведеного дослідження, сформульовані в пропозиціях і рекомендаціях.

1. Особливістю соціальної функції сучасних держав при її реалізації в різних правових формах є тенденція до скорочення обсягів публічно-владного втручання у соціальну сферу при зміщенні акцентів на громадсько-державні та державно-корпоративні способи правореалізації. Соціальна функція держави проходить в історії розвитку державно-правового ладу чотири засадничі стадії: 1) стадія неvirізненої соціальної функції (виконання державою соціальної функції як складника всіх інших функцій – економічної, податкової, військово-оборонної – у зазначений період в смисловому відношенні прирівнюється до виконання нею соціальної функції); 2) стадія заохочення соціального благодійництва з боку релігійних організацій (приватних осіб, церков, монастирів тощо); 3) стадія макрорегулювання економіки задля нейтралізації соціальних конфліктів та субсидування нижчих соціальних груп. На цій фазі еволюції соціальної функції держава вже не стільки надає готову фінансову допомогу представникам соціально-незахищених верств населення, скільки розгортає активність в напрямі підвищення адаптаційного потенціалу різних соціальних груп до умов постіндустріального суспільства. Метою реалізації соціальної функції на цій стадії є вже не упередження деградації представників нижчих соціальних груп, а гарантування гідного рівня життя при забезпеченні доступу для всіх соціальних груп не лише майнових благ, але й соціокультурного капіталу (здобутків науки, освіти, мистецтва тощо), що передбачає інтегрування звичної фінансової підтримки держави із соціальною реабілітацією, соціальною терапією, просвітництвом та навчанням у сфері здобуття нових професій в межах інформаційної економіки тощо.

2. У науковій літературі представлені різні визначення соціальної функції держави, які можуть бути об'єднані в 5 груп. Перша група визначень походить від ототожнення соціального та суспільного, тобто, соціальну функцію в межах

цієї групи визначень можна розглядати як макрорегуляторні ініціативи державної влади, кардинальні напрями її активності в соціальному просторі будь-якого рівня загальності з вирішення проблем, які стосуються всього суспільства. Метою реалізації соціальної функції в межах цієї групи визначень є сприяння державою досягненню цілей суспільства. Друга група дефініцій соціальної функції держави враховує насамперед соціально-трудові відносини та орієнтована на їхню стабілізацію, правове регламентування відносин праці та капіталу, зараховуючи екстремістські або радикальні варіанти розв'язання протиріч. Ця група визначень найкращим чином відображена у відповідних нормативних документах Міжнародної організації праці (МОП) і впливає із принципу трипартизму (тресторонності), згідно з яким у відносинах між працею та капіталом держава має брати участь як третя сторона, що займає неупереджену в ідеологічному відношенні позицію і може сприяти встановленню відносин соціальної гармонії та миру, сприяючи розв'язанню конфліктів, що виникають на ґрунті соціально-трудова відносин. Третя група дефініцій соціальної функції держави зацентровує увагу на соціальній функції як різновиді соціально-регуляторної діяльності держави, яка орієнтована на потенційно соціально-небезпечні верстви, таким чином, соціальна функція держави змістовно пов'язана із функцією підтримання соціальної безпеки, переважно із захистом заможних верств населення від «можливої неконтрольованої люті» соціально-неблагополучних груп населення. У четвертій групі дефініцій соціальна функція держави розглядається як частина соціальної політики, як інструмент, який передбачає пом'якшення негативних наслідків індивідуальної і соціальної нерівності через систему перерозподільних заходів податкового та бюджетного характеру. Як правило, дії за такого підходу мають на меті втримати диференціацію доходів різних верств населення в безпечних межах, а засобом такого втримання процесів соціально-майнового розшарування під контролем виступає податкова політика держави. П'ята група дефініцій соціальної функції зацентровує увагу на юридичному гарантуванні (передусім – через Конституцію як базовий органічний закон держави) принципу соціальної справедливості та соціального партнерства як базових цінностей сучасного громадянського суспільства та соціальної держави.

Незважаючи на велику кількість визначень соціальної функції і варіантів її розуміння, за межами дослідницького інтересу, на нашу думку, залишилися деякі питання, зокрема – питання про співвідношення повноважень різних суб'єктів у здійсненні соціальної функції держави. Певна кількість авторів обмежується констатацією того, що держава є домінантним суб'єктом реалізації соціальної функції, хоча в сучасних умовах соціальну функцію можуть реалізовувати й недержавні (громадські) суб'єкти, послуговуючись делегованими повноваженнями від держави.

3. Модель універсальної соціальної функції держави має такі ознаки: а) забезпечення з боку публічно-владних структур гарантій оптимуму «гідного життя» відповідно до стандартів рівня життя в конкретній державі;

б) активізація соціальної функції на різних етапах становлення особистості; в) нормативне (законодавче) управління соціальною діяльністю і контроль за нею, здійснюваний як публічно-владними структурами, так і громадськими об'єднаннями громадян; г) субсидіарність фінансування соціальної діяльності: насамперед її здійснюють органи держави, але разом із ними й недержавні корпорації і приватні особи. В еволюції державної влади відбувається перехід від локального і фрагментарного виконання соціальної функції до глобальної й всеохоплювальної соціальної політики як самостійного блоку державно-правової активності, спрямованої на вирівнювання соціоекономічних та соціокультурних умов щодо доступності різних благ та ресурсів для представників соціальних груп, що мають утруднення з точки зору адаптації до ринкової економіки. Водночас доведено, що соціальна функція держави стає наскрізною в добу постіндустріального розвитку, тому практично всі функції держави стають соціальними (тобто для держави зникають специфічно економічні, військові та інші функції, оскільки тоталітарна держава зливається із соціальним організмом, здійснюючи тотальну правову регламентацію всіх сфер соціальної життєдіяльності).

Для визначення спрямованості сучасної соціальної держави оптимальним критерієм є міра інтегрованості особистості не лише в матеріально-фінансовому, але й у соціокультурному вимірах. Необхідно при цьому додатково враховувати також етнонаціональний і культурний аспекти.

4. Соціальна функція може виконуватись державою переважно в трьох правових формах: правовстановлювальній (законотворчій), правореалізаційній (правовиконавчій) та правоінтерпретаційній. Правовстановлювальна форма передбачає закріплення на рівні Конституції та органічних законів держави базових соціальних прав із установленням імперативних механізмів їх упровадження в соціальних відносинах. Правовстановлювальна форма реалізації соціальної функції є тісно пов'язаною як із діяльністю представницьких органів держави (парламентів), так і з діяльністю міжнародних організацій (зокрема МОП та ЕКОСОС), спеціалізованих на прийнятті міжнародно-правових актів, що мають як імперативний, так і рекомендаційно-диспозитивний характер. Правовиконавча форма реалізації державою її соціальної функції має вторинний (секундарний) щодо правовстановлювальної форми вимір і передбачає впровадження імперативних вимог законів як нормативних актів соціального законодавства в конкретні адресні рішення щодо реалізації відповідних способів соціального захисту, соціального перерозподілу та соціальної безпеки.

5. Серед перерахованих правових форм в Україні переважає законодавча (правовстановлювальна) форма реалізації соціальної функції держави. Основоположним нормативним актом, який установлює норми аксіоматичного характеру та норми принципи у сфері соціальних прав є Конституція України. Установлені Конституцією соціальні права підлягають подальшій нормативно-правовій деталізації і конкретизації в законах соціальної сфери. Водночас більшість прийнятих нормативних актів соціального законодавства мають

компенсаційно-відновлювальну спрямованість, охоплюють окремі групи населення, які мають певні утруднення соціальної адаптації, у зв'язку з чим українська держава надає їм різні види соціальної допомоги у вигляді забезпечення зайнятості й соціального захисту громадян на випадок безробіття; державного загальнообов'язкового і добровільного страхування; соціальної підтримки сім'ї та молоді; соціальної допомоги; соціального захисту інвалідів; соціального захисту ветеранів війни та праці; соціального захисту у разі профзахворювань і нещасних випадків на виробництві; соціального захисту при надзвичайних ситуаціях; пенсійного забезпечення. Задля встановлення нормативно-правових механізмів приймають також деталізуючі підзаконні нормативні акти, проте при реалізації соціальної функції у правовстановлювальній формі має місце деяка прогалина, що пов'язана з незаповненістю значної чисельності соціальних відносин певними правовими нормами. Соціальні стандарти розвинених країн світу охоплюють різноманітні соціокультурні блага та ресурси, доступ до яких мають отримувати громадяни при реалізації соціальної функції держави в різних правових формах. Правоінтерпретаційна форма реалізації соціальної функції української держави пов'язана з діяльністю Конституційного Суду України, що здійснює автентичне тлумачення відповідних статей Конституції України, які встановлюють норми-принципи та норми аксіоми щодо соціальних прав громадян України, осіб без громадянства, біженців та інших категорій осіб. Створена законодавча база для реалізації соціального напряму діяльності держави припускає існування в галузі соціального забезпечення великої кількості нормативно-правових актів різної сили та неузгодженість норм цих законодавчих актів. Остання обставина ускладнює навіть просте розуміння законодавчої бази цієї галузі, не говорячи вже про ефективне її використання. Тому нагальною потребою упорядкування актів соціального законодавства стає його систематизація, здійснювана як у формі механічного поєднання законів із питань соціального захисту у вигляді збірників за різними ознаками – алфавітною, хронологічною, суб'єктною, предметною, так і у вигляді смислової переробки та переопрацювання наявних законів із соціальних питань та підзаконних нормативних актів задля створення інтегрованого нормативного акта – соціального кодексу. На сьогодні Верховною Радою України розроблено і подано на розгляд проєкт Соціального кодексу України, (первинний варіант проєкту було подано на розгляд Верховній Раді України ще в 1998 р). Однак кодифікацію нормативних актів соціального законодавства й досі можна вважати незавершеною.

В Україні у сфері соціального законодавства спостерігається зміщення правоінтерпретаційних форм реалізації соціальної функції держави від судової влади до виконавчої. Йдеться про відповідну тенденцію підміни правореалізації прихованою інтерпретацією законів через відповідні підзаконні нормативні акти. Останнє є пов'язаним з архаїзмами соціалістичної системи права, де при формальному існуванні законодавчої влади мала місце її підміна виконавчою владою, а отже, має місце декларативізм у відповідних соціальних законах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРКОЮ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кошарновська С. Л. Реалізація соціальної функції держави та правотворчість : особливості та співвідношення. *Право і суспільство*. 2011. №6–2. С. 11–16.
2. Кошарновська С. Л. Теоретичні засади визначення соціальної функції держави: до постановки проблеми. *Теорія і практика правознавства*. Електронне наукове фахове видання національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2012. Випуск 1 (2). URL : <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62241>.
3. Кошарновська С. Л. До питання про основні етапи розвитку соціальної функції держави в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 2 Т. 1. С. 61–67.
4. Кошарновська С. Л. Правореалізаційні виміри соціальної функції держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5–2. С. 16–20.
5. Кошарновська С. Л. Стратегии реализации функций социальной безопасности в некоторых моделях социального правового государства. *Экономика и право Казахстана*. Журнал-дайджест. Казахстан. 2014. № 10 (466). С. 33–38.
6. Кошарновська С. Л. Соціальна функція: поняття та перспективи розвитку в Україні. *Право XXI століття: становлення та перспективи розвитку*: Збірник наукових праць / ред. В. І. Терентьєв, О. В. Козаченко. Миколаїв : Миколаївський навчально-науковий центр Одеської національної юридичної академії, 2006. С. 171–173.
7. Kosharnovska Svitlana. Problematic issues of determining legal forms implementation of the functions of the state. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4(32). Vol. 3. С. 71-78.
8. Кошарновська С. Л. Стратегії реалізації функції соціальної безпеки в соціальній правовій державі. *Актуальні проблеми публічного та приватного права*: Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції 25 жовтня 2013 р. / за ред. В. М. Огаренка, А. О. Монаєнка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2013. С. 82–84.
9. Кошарновська С. Л. Теоретичні питання визначення соціальної функції держави. *Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції, присвяченої 20-річчю Конституції України, м. Запоріжжя, 23–24 червня 2016 р. / Редкол.: С. К. Бостан (відпов. ред.), Р. М. Максакова, Ю. В. Філей. Запоріжжя : «Просвіта», 2016. С. 24–28.
10. Кошарновська С. Л. Теоретичні питання визначення соціальної функції держави. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 17–18 січня 2020 р. Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 76-79.

11. Кошарновська С.Л. Правозастосування та правореалізація: особливості здійснення в Україні. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 березня 2020 р. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. С. 45-50.

12. Кошарновська С.Л. Теоретичні питання визначення соціальної функції держави. *Актуальні проблеми публічного та приватного права* : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 92 річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, Академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. Харків, 2021. С. 306–309.

АНОТАЦІЇ

Кошарновська С.Л. Правові форми реалізації соціальної функції української держави. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Маріуполь, 2021.

У дисертації вирішено наукове завдання, сутність якого полягає в наявності пізнавального та нормативно-практичного протиріччя між великою кількістю концепцій соціальної функції держави та відносною незаповненістю тієї пізнавальної проблеми, що стосується особливостей правових форм реалізації соціальної функції української держави.

Соціальна функція може виконуватися державою в трьох правових формах: правовстановлювальній (законотворчій), правореалізаційній (правовиконавчій) та правоінтерпретаційній. Правовстановлювальна форма передбачає закріплення на рівні Конституції й органічних законів держави базових соціальних прав із установленням імперативних механізмів їх запровадження в соціальних відносинах. Правовстановлювальна форма реалізації соціальної функції є тісно пов'язаною як із діяльністю представницьких органів держави (парламентів), так і з діяльністю міжнародних організацій (зокрема МОП та ЕКОСОС), спеціалізованих на прийнятті міжнародних правових актів, що мають як імперативний, так і рекомендаційно-диспозитивний характер. Правовиконавча (правореалізаційна) форма реалізації державою її соціальної функції має вторинний (секундарний) характер і передбачає впровадження імперативних вимог законів як нормативних актів соціального законодавства в конкретні адресні рішення з реалізації відповідних способів соціального захисту, соціального перерозподілу та соціальної безпеки. Правоінтерпретаційна функція передбачає діяльність із тлумачення, інтерпретації норм соціального законодавства відповідними органами судової влади при виникненні спірних ситуацій в однозначності розуміння змісту норм соціального законодавства суб'єктами правотворчості та

правозастосування, а також широким колом осіб, що виступають адресатами зазначених норм.

Ключові слова: держава, соціальна держава, функція держави, соціальна функція держави, правові форми реалізації соціальної функції держави.

Кошарновская С. Л. Правовые формы реализации социальной функции украинского государства. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Донецкий государственный университет внутренних дел, Министерство внутренних дел Украины, Мариуполь, 2021.

В диссертации решена научная задача, сущность которой заключается в наличии познавательного и нормативно-практического противоречия между большим количеством концепций социальной функции государства и относительной незаполненности той познавательной проблемы, которая касается особенностей правовых форм реализации социальной функции украинского государства. Социальная функция может выполняться государством в трех правовых формах: правоустанавливающей (законотворческой), правореализационной (правоисполнительной) и правоинтерпретационной. Правоустанавливающая форма предусматривает закрепление на уровне Конституции и органических законов государства базовых социальных прав с установлением императивных механизмов их внедрения в общественных отношениях. Правоустанавливающая форма реализации социальной функции тесно связана как с деятельностью представительных органов государства (парламентов), так и с деятельностью международных организаций (в частности МОТ и ЭКОСОС), специализирующихся на принятии международных правовых актов, имеющих как императивный, так и рекомендательно-диспозитивный характер. Правоисполнительная (правореализационная) форма реализации государством его социальной функции имеет вторичный (секундарный) характер и предусматривает внедрение императивных требований законов как нормативных актов социального законодательства в конкретные адресные решения по реализации соответствующих способов социальной защиты, социального перераспределения и социальной безопасности. Правоинтерпретационная функция предусматривает деятельность по толкованию, интерпретации норм социального законодательства соответствующими органами судебной власти при возникновении спорных ситуаций в однозначности понимания содержания норм социального законодательства субъектами правотворчества и правоприменения, а также широким кругом лиц, выступающих адресатами обозначенных норм.

Ключевые слова: государство, социальное государство, функция государства, социальная функция государства, правовые формы реализации социальной функции государства.

Kosharnovska S. L. Legal forms of implementation of social function of the Ukrainian state. – *The qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.01 – Theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Donetsk State University of Internal Affairs. – Mariupol, 2021.

The dissertation solves a scientific problem, the essence of which lies in the presence of a cognitive and normative-practical contradiction between a large number of concepts of the social function of the state and the relative incompleteness of that cognitive problem concerning the peculiarities of legal forms of implementation of the social function of the Ukrainian state. The social function can be performed by the state in three legal forms: law-establishing (law-making), law-implementing (law-enforcement) and law-interpretive. The legal form provides for the consolidation of basic social rights at the level of the Constitution and organic laws of the state with the establishment of imperative mechanisms for their implementation in public relations. The legal form of implementation of the social function is closely related to both the activities of the representative bodies of the state (parliaments) and the activities of international organizations (in particular the ILO and ECOSOC) specializing in the adoption of international legal acts that are both mandatory and recommendatory-dispositive in nature. The law-enforcement (law-enforcement) form of the state's implementation of its social function is of a secondary (second) nature and provides for the introduction of imperative requirements of laws as normative acts of social legislation into specific targeted decisions on the implementation of appropriate methods of social protection, social redistribution and social security. The law-interpretation function provides for the activity of interpretation, interpretation of the norms of social legislation by the relevant judicial authorities in the event of controversial situations in the unambiguous understanding of the content of the norms of social legislation by the subjects of law-making and law enforcement, as well as by a wide range of persons acting as addressees of the designated norms.

Key words: state, social state, the function of the state, the social function of the state, the legal form of implementation of the social functions of the state.